

Isabela Vasiliu-Scraba

DESPRE UTILITATEA REMEMORĂRII TRECUTULUI

“Problema specializării înguste am detestat-o întotdeauna. Un om cu forță intelectuală trebuie să fie cât mai cuprinzător și lucrul e posibil, dar nu pentru capetele greoaie, pentru mediocrii, pentru «profesioniștii» dornici de parvenire sigură și fără strălucire”.

Petru Comarnescu, Jurnal, 1969

Rezumat:

Un nou clișeu: «profesioniști ai lecturii». De ce își arogă împătimiții literaturii comuniste acest titlu. Mecanismul integrării în cultura comunistă. Spălarea creierelor prin rescrierea istoriei și culturii românești. Eugen Lovinescu -vedetă în cultura comunistă. Prestigiul european al lui Bazil Munteanu. Meandrele manipulării prin manuale de liceu de ieri și de azi. Ocultarea unei școli sociologice unică în lume (școala lui Dimitrie Gusti și Mircea Vulcănescu). Imaginea filosofiei românești din perspectiva ocupantului sovietic. Mihail Roller despre statul «multinațional» român (cu 90% români). Manipularea prin liste de scriitori valoroși de la M. Roller înapoi.

În cultura română de azi a mai rămas, din alte vremuri mai bune, un singur “pro-fesionist al lecturii”. El este domnul Alexan-dru Paleologu. Numai că acest critic literar (dotat cu simțul umorului) nu s-ar fi auto-intitulat niciodată astfel, deși rodul aleselor sale lecturi se vede deslușit din calitatea cărților pe care le-a publicat. Credem că nici altor scriitori de marcă ai culturii românești (cărora nu le-a fost interzis nici un dome-niu de lectură) nu le-ar fi trecut prin minte să-și aroge acest titlu. Ne gândim la Ion Barbu, Ioan Alexandru, Ion Papuc, Vasile Pârvan, Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Petre Țuțea, Ștefan Teodorescu, Vasile Posteu-că, Eugen Lozovan, Traian Herseni, Vasile Voiculescu, George Uscătescu, Alexandru Ciorănescu, Ștefan și Barbu Cioculescu, Vla-dimir Streinu, Traian Brăileanu, Ștefan Bez-dechi, și alți atîția alții.

Când nu o poți citi pe Alice Voinescu în scrierile ei filosofice, când ți-e greu (și de aceea neplăcut) să urmărești orice fel de lucrare din domeniul filosofiei, refuzînd publicarea unor astfel de scrieri în revista pe care o conduci din 1990, cînd vezi în eternizatele șabloane ale propagandei co-muniste (răspîndite cu sîrg de ocupantul sovietic imediat după 23 august 1944 și aplicate cu predilecție filosofilor români din perioada interbelică) cea mai originală, autentică, și actuală filosofie, demnă să in-tre în paginile “României literare” de după decembrie 1989, cînd lucrările de referință ale filosofilor români de dinainte de 1944 nu te interesează, cînd ai dificultăți în aprecierea valorii literaturii exilului, a culturii populare românești și a lucrărilor publicate de monografiștii școlii Sociolo-gice românești, cînd scrierile istorice de înaltă erudiție ale unui Nicolae Densușea-nu, Nicolae Drăganu, George Brătianu, Ion Moga, Dumitru Berciu, P.P. Panaitescu, Teohari Antonescu, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, B.P. Hașdeu îți par destinate numai specialiștilor, credem că nu este cazul să te auto-intitulezi “profesionist al lecturii”.

E drept că astăzi nu se citește atît de mult ca mai înainte. Dar se citește. Fapt care face ridicolă perseverența cu care unii împătimiți ai valorilor consacrate

cu surle și tobe în cultura comunistă își arogă (și nu în glumă!) titlul de “profesioniști ai lecturii”. Să fie pentru răbdarea pe care o au când citesc a doua, a treia (sau poate a patra oară) câte o scriere lansată în comunism, doar, doar, s-o dovedea ceva mai subtilă ? Sau pentru că și-au făcut din lecturi exclusiv literare o “profesiune” ? Oricum, sintagma cu pricina s-ar putea să nu se refere numai la “paradisul” cititului, ori la faptul că lectura a fost urmată de ceea ce s-a numit în cultura comunistă “critică de întâmpinare”, cu o numire improprie în măsura în care nu “întâmpina” decât scrieri trecute de cenzură - într-o epocă dominată în mediile artistice de un «cretinism dogmatic întreținut de profitorii lui» (1).

Invocata sintagmă pare totuși a ridica alte pretenții, cu mult mai mari: “Profesioniștii lecturii” s-ar deosebi de niște cititori de rînd, pentru că ei ar fi totodată și scriitori dotați cu mai mult discernământ într-ale cititului. Ei nu au citit numai cărțile puse pe tarabe de cenzura comunistă, cărți despre care au scris. Ei au citit și alte cărți, din alte vremuri, lipsite de cenzură. Cu alte cuvinte, ei ar avea (deși nu prea se lasă ghicite) criterii de valoare pe care nu le-au căpătat în exclusivitate după masivele lor lecturi din scrieri autorizate de o vigilentă cenzură ideologică. Nu este însă mai puțin adevărat că pînă în decembrie 1989 nu s-a prea putut vedea în ce fel “profesioniștii lecturii” au pus la bătaie respectivele criterii de valoare. Pentru că valorile pe care criticii literari trebuiau să le “descopere”, fuseseră deja descoperite. Așa mergeau lucrurile pe atunci: Întîi treceai de cenzura comunistă... ceea ce însemna că nu erai rău văzut de “forurile supreme”. Ca urmare, puteai fi publicat și uniform distribuit în toate librăriile și bibliotecile de la sate și orașe.... Apoi erai comentat de critici prin revistele literare cu tirajul lor de atunci... Urmau premiile literare (prin rotație, să ajungă la toți)... Cuprinderea în dicționare, eventual în manuale, etc... Cam acesta era mecanismul angrenării în cultura comunistă nu numai a valorilor, ci și a non-valorilor indistinct difuzate din belșug.

Poate eficiența criteriilor de valoare ar fi trebuit să iasă la iveală după 1990. Să o bănuim (de pildă) în spatele unei liste de “scriitori încă actuali, indiferent de epoca în care au creat”, listă oferită la peste un deceniu după abolirea totalitarismului comunist de un “profesionist al lecturii”, cum îi place criticului literar Alex. Țefănescu să se auto-numească? Mai ales că înșiruirea sa este destul de bogată (v. rev. “Universul cărții”, Nr. 11-12 din 2001, p. 3). Ea conține scriitori afirmați și înainte de 23 august 1944, și după această dată. Află doar că discernământul său infailibil, de “om care știe ce are de făcut”(Ibid.), l-a determinat pe domnul Alex. Țefănescu să estompeze pînă la dispariție intervalul dintre 23 august 1944 și 22 decembrie 1989. Nu în rapida enumerare de “scriitori valoroși”, ci în lucrarea sa (aproape terminată) despre literatura română din anii... “1941-2000”. Întrucît lista criticului Alexandru Țefănescu începe cu scriitori din veacul al XIX-lea, vom cita (spre com-parare) numele unor reprezentanți ai culturii românești avuți în vedere de Mihail Roller (v. *Istoria României. Manual unic pentru clasa a VIII-a secundară*, Editura de Stat, București, 1947). Printre alții, pentru peri-oada 1864-1881 istoricul de neștersă amintire îi menționează (în

unele contexte neieșite nici azi din uz!) pe Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Slavici, Titu Maiorescu; pentru 1881-1900, pe I.L. Caragiale; după 1900 pe Garabet Ibrăileanu.

După *Războiul pentru întregirea neamului (1916-1918)* - desemnarea nu-i aparține lui Roller, ea este din *Enciclopedia României* (1938) și îi aparține filosofului Mircea Vulcănescu, autorul respectivei fișe de dicționar -, așadar în înfloritoarea perioadă ce a urmat realizării unității noastre naționale, în *Manualul unic pentru clasa a VIII-a secundară* sunt invocați (alături de mulți alții) Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Camil Petrescu, Eugen Lovinescu, Mihail Sadoveanu. Trebuie să precizăm că ordinea am preluat-o după lista d-lui Alex. Țefănescu. În ea se regăsesc toți acești scriitori amintiți de M. Roller în 1947. În plus apare Blecher după Camil Petrescu și George Călinescu după Eugen Lovinescu(2). Fără îndoială, unii s-ar putea întreba: «De ce l-am ales tocmai pe Roller spre comparație?» Răspunsul este cât se poate de simplu. Pentru că doar recitindu-l pe istoricul însărcinat de sovietici cu rescrierea istoriei și culturii noastre, devin inteligibile unele aspecte mai cețoase ale vremurilor pe care le trăim. De pildă, când citim în Roller că “în jurul personalității criticului Eugen Lovinescu și a cenaclului său *Sburătorul* se formează și activează o serie de scriitori moderniști” (p.773), ne putem imagina una dintre proveniențele disproporționatei faime de care s-a bucurat acest critic în comunism. Faimă ce l-a făcut (probabil) pe dl Alex. Țefănescu și pe dl Ovidiu Pecican să-și amintească mai degrabă de modestul critic elogiat peste măsură vreme de patruzeci și cinci de ani (într-un deșert cultural artificial creat), decât de Bazil Munteanu. Primul, în lista mai sus menționată, al doilea în *Istoria Românilor. Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Sigma, București, 1999, p. 101). În plus, orice adept al europenismului (și cine nu este astăzi un astfel de adept?) știe desigur că Bazil Munteanu (1897-1972) - licențiat în Filosofie și Litere la Universitatea din București, doctor în filosofie la Sorbona - a fost pentru mai bine de jumătate de veac singurul nostru critic literar care a realizat «sincronismul» adevăratei culturi române cu cea europeană. Mai precis, el a fost acela care “într-un chip cu adevărat european” (apud. Virgil Ierunca) a depășit nivelul inutilei teoretizări lovineșciene a «nivelării» culturilor europene, teorie perimată chiar de la apariția ei. Bazil Munteanu a pus în lumină, fără complexe (nici de inferioritate, nici de superioritate), «sincronismul» existent în cultura română încă din vremea lui Hașdeu, Maiorescu, Creangă, Eminescu, Xenopol, Odobescu, și alții. “Stilist strălucit, spirit critic, pătrunzător, orientându-se cu aceeași siguranță în lumea ideilor și în lumea artei” (apud. M. Sebastian), prin «*Panorama de la littérature roumaine contemporaine*», scrisă direct în franceză, Bazil Munteanu a reușit (primul) performanța simultaneizării cunoașterii literaturii române în țară și peste hotare. Pentru prima oară, într-o formă de o impecabilă ținută intelectuală și artistică, universitarul bucureștean a făcut cunoscute străinătății marile personalități ale vieții noastre culturale, dintr-o epocă de o impresionantă efervescență creatoare. “Nimic nu-i scapă” - observa cu justete un fost student de-al

său(3). “De la Rădulescu-Motru până la Emil Cioran, de la Sadoveanu până la Mircea Eliade, de la Lucian Blaga, până la Dan Botta, Bazil Munteanu întocmește o exemplară colecție de viziuni”(Ibid.). E drept că în românește, cu o prefață semnată de Eugen Lozovan (care a fost profesor de română la Universitatea din Copenhaga), *Panorama literaturii române* a apărut abia în 1996, la Editura Crater condusă de remarcabilul eseist Ion Papuc. Dar această magistrală lucrare de sinteză apărea în Franța în 1938, pentru a fi imediat tradusă în engleză. Apoi în portugheză și în italiană. Revăzută și completată de autor (4), în limba germană cartea a apărut cu titlul: *Geshichte der Neueren Rumänischen Literatur* (Wiener Verlag, 1943). Pentru cultura comunistă semnificativa lucrare, cu toată unicitatea ei, era ca și inexistentă. Cum inexistente erau multe nume de mari creatori români masa-crați prin pușcării, sau aflați în exil. Fapt ce ar avea darul să explice lipsa lui Bazil Munteanu într-un manual propus elevilor din ultima clasă de liceu la zece ani după abolirea comunismului, și alcătuit (din nefericire) după mai toate cerințele cenzurii comuniste.

Să revenim, însă, la numele de scriitori români recomandate de Mihail Roller. Când acesta în 1947 îi învăța pe liceeni că “Tristan Tzara inițiază dadaismul” (p. 773) putem lesne pricepe că nu “criteriul axiologic devenit criteriu ontologic” (5) l-a făcut pe dl. Ovidiu Pecican să amintească și el același lucru în 1999 elevilor din ultima clasă de liceu, în condițiile în care (ase-menea lui Mihail Roller) nu le spune nimic despre temeinicia cercetărilor sociologiei românești din perioada interbelică și nici de lucrările publicate de cercetători, sau măcar de înființarea în 1936 la București a Muzeului Satului Românesc. De ce să afle tinerii de azi că *Scoala sociologică de la București* (Scoala monografică a lui Dimitrie Gusti și Mircea Vulcănescu) a fost unică în lume ? Sau că, urmare a faimei internaționale de care se bucura pe atunci sociologia românească, în 1939 Congresul internațional de sociologie trebuia să se țină la București? Din fraza lui Roller: “Apare *Gîn-dirismul*, mișcarea mistică decadentă din jurul revistei «Gîndirea» degenerată în legionarism”, putem înțelege de ce lipsesc din lista d-lui Alex. ătefănescu scriitori de primă mărime precum Nichifor Crainic, Al. Busuioceanu, P. P. Panaitescu, Radu Gyr, Vasile Posteuca și alții. Sau de ce în prezențarea filosofiei românești scrisă pentru străinătate de fostul membru de partid, dl Virgil Nemoianu, și cuprinsă în volumul d-lui Mihai ăora *Dialogul interior* (Editura Humanitas, București, 1995, p. 219-242), persistă, ca din întâmplare, tocmai tendința oficialilor regimului comunist de punere la zid a marilor noștri filosofi, acuzați de “misticism”. Iar dacă mai citim în Roller că “Misticismul este *filosofia generației de la '22*, a legionarilor, a lui Nae Ionescu, Ion Petrovici și Lucian Blaga” (p.774) avem o șansă de a pricepe vociferarea (altfel lipsită de noimă) din următoarea frază a celui ce se auto-intitulează *profesionist al lecturii*: “Entuziasmul dus pînă la fanatism, intran-sigența intratabilă și, pînă la urmă însăși dorința de absolut [subl. ns.] sunt necesare /.../ de exemplu în actul creației artistice” (v. Alex. ătefănescu în «România literară», 22 febr. 1995, p. 4).

Tot Roller pune în circulație acea aberație după care la 1 dec. 1918 nu s-ar fi realizat unitatea națională a românilor, ci România, din stat național, ar fi devenit, vezi Doamne, “un stat multinațional” (apud. M. Roller, op. cit., p. 646). Tocmai la vremea când țara locuită de români (fără trei sferturi din Maramureș, fără jumătate din Banat și fără o bună parte din țara Crișurilor) ajun-sese, după atîta amar de guvernări străine, să fie condusă de români.

După ce în 1947, la ordinul Moscovei, istoricul de tristă amintire a decretat că România ar fi fost un stat «multinațional», în 1999 nu mai are de ce să ne mire faptul că istoricul Ion Scurtu ajunge doar după primele 30 de pagini ale *Istoriei Românilor în sec. XX. 1918-1948* (Editura Paideia, București, 1999) la capitoul “Minoritari și majoritari”, fără a insista prea mult asupra discrepantei numerice dintre majoritari (90%) și diverșii minoritari, în condițiile în care nici un alt stat european nu face atîta caz de minorități (6). Nu ne mai miră nici că dl. Scurtu omite (ca și Roller) să vorbească despre deznaționalizarea a peste 200. 000 de români rămași să fie minoritari în Ungaria, respectiv în fișia de Transilvania ce a revenit Ungariei după încheierea pri-mului război mondial. De altfel, prezentarea istoriei de la nivelul stomacului (cf. perspec-tivei materialiste) face ca istoria domnului Scurtu să aibe un vâdit aer de familie cu istoria lui Roller. La fel, urmînd exemplul *Istoriei României* confecționată în 1947, din *Istoria Românilor în secolul XX* apărută la Paideia în 1999 cititorii n-o să afle nimic despre deznaționalizarea forțată prin desfi-ințarea școlilor românești din Transilvania de Nord -Vest (sept.1940-oct.1944), ori despre cutremurătoarea epurare etnică începută pe 5 septembrie 1940 pe întreg teritoriul românesc răpit României prin odiosul Dictat de la Viena. D-lui Scurtu, atît de preocupat de minorități, i-au părut ne semnificativi cei 1. 340. 000 de români reprezentînd 50,2% din populația teritoriului cedat Ungariei (după Dictatul din 30 aug. 1940), unde secuii și maghiarii împreună abia ajungeau la 37,1%. Așadar în *Istoria Românilor în secolul XX* vor fi iarăși “uitate” (cu o amnezie datînd de pe vremea lui Mihail Roller) nume de localități precum Ip, Trăsnea, Moisei, Păușa, Ciumarna, rămase vestite pentru besti-alități la care s-a pretat armata ungară de ocupație (7).

Să vedem însă ce nume mai conține lista de scriitori valoroși a criticului Alex. ătefănescu. Căci pentru literații noștri, mult mai importantă decît istoria noastră este “lista” unui critic sau altul. În continuare el îi înșiră pe Mircea Eliade, Marin Preda, Constantin Noica, Nichita Stănescu, Petre Dumitriu, Nicolae Breban, N. Manolescu, E. Brumaru, Mircea Cărtărescu și Matei Vișniec. Făcînd abstracție de politizarea din ce în ce mai accentuată a selecției valorilor așa-zis “literare” care primesc premiul Nobel, precum și de bine știuta “torpilare” de care au avut parte atît Lucian Blaga cît și Mircea Eliade, scriitori români care ar fi meritat cu prisosință Premiul Nobel, dl Alex. ătefănescu nu pierde ocazia de a-l lăuda iarăși, ca și înainte de 1989, pe dl. Mircea Cărtărescu. De astă dată “profesionistul lecturii” găsește că “nici un scriitor român de azi” nu e Solje-nițin și de aceea “nu merită Premiul Nobel” (Ibid.). Desigur, asemenea exprimare nu a fost tocmai fericită. O fi fost o scăpare de moment. Întrucît criticul a avut (și în general are)

dispoziții mai optimiste. Prin 1999 chiar îi trecuse prin minte să-i considere (în mod extrem de generos) atât pe dl. Cărtărescu cât și pe dl. Dan Stanca destul de merituoși pentru postul de (eventual) candidați la respectivul premiu. În final ar mai rămâne doar să observăm că oricare ar fi numele de scriitori pe care le ridică în slăvi “profesio-nistul lecturii” (sau le menționează în lista sa), ele nu sînt (din păcate) rezultatul unei selecții valorice. Sînt simple nume care pot fi vehiculate în public. Desigur, ca și până în dec. 1989, după cu totul alte criterii decât cele valorice. Dovadă cele scrise de dl Alex ătefănescu despre «gândirea împotmolită într-o argumentație tautologică, sau într-o erudiție etalată fără grație» din eseistica filosofică a lui Horia Stamatu. Această ciu-dată părere a criticului (căruiua ideologia co-munistă se pare că i-a zăvorât toate căile înțelegerii) vine în totală contradicție cu opinia unui scriitor de talia lui Vintilă Horia care nutrea convingerea că poetul, eseistul și dramaturgul Horia Stamatu va fi citit întotdeauna, creația sa fiindu-i îmbogățită «cu esențele fără de timp ale profunzimilor valahice».

NOTE ăI CONSIDERAȚII MARGINALE

1. v. Victor Felea , *Jurnalul unui poet leneș*, 11 iulie 1964, Ed. Albatros, București, 2000. De fapt, cenzura comunistă nu a fost nicicând înlăturată. Ea transpore din deformarea (încă în uz) a etimologiilor, din deformarea istoriei noastre prezentată de preferință fără hărți (să nu se vadă catastrofala restrângere în numai 100 de ani a insulei noastre de latinitate) sau din plasarea limbii române între limbile slave. Existența cenzurii comuniste se vede și din eronata considerare a limbii moldovenești ca diferită de limba românească, din tăcerea ce planează asupra masivei deznaționalizări a românilor din zonele României în care ei trăiesc alături de unguri și de secui, din ocultarea numă-rului (peste 1,5 milioane) de români deportați de sovietici din Basarabia și din Bucovina, din tăcerea ce planează asupra asasinării în 1944 a 40000 de prizonieri români în nord-estul orașului basarabean Bălți, din camuflarea adevăratei proporții a deznaționalizării românilor și aromânilor din Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria și Grecia.

2. Despre Eugen Lovinescu n-au existat păreri unanim apreciative decît în comunism, cînd era interzisă exprimarea unor alte păreri decît cea instituită drept “oficială”. Supraevaluarea acestui critic atît de disprețuitor față de istoria și cultura românilor, poate fi înțeleasă numai în contextul de după 23 aug. 1944, marcat de cotropirea țării, de anihilarea spiritualității românești prin ruinarea învățămîntului, arderea bibliotecilor, desființarea adevăratei Academii și, în general, secătuirea (pe cât posibil) a izvoa-relor de cultură românească, pe lângă lichidarea libertății de gândire și de exprimare. Care au fost peste ani repercursiunile unor măsuri atît de drastice se poate afla din paginile jurnalelor ținute (pentru sertar) de unii scriitori. Iată, de pildă, o mărturie privitoare la cenzurarea libertății de opinie la vremea în care propagangistul Ion Ianoși făcea parte din protipendada de partid: “În sfera ideologiei și artei, feudele dobîndite sînt păstrate cu strășnicie; falsele valori domină și nu pot fi atacate, chiar dacă există o anumită degajare a criticii orale. Critica din reviste și ziare, însă, e supusă aceluiași restricții, pentru că aceiași oameni (vechi) o practică și aceiași activiști fără orizont o controlează. Nimeni nu are nici un interes în ivirea unor discuții, controverse, polemici de o anumită natură și gravitate” (V. Felea, *Pagini de jurnal*, 30 oct. 1964, în rev. “Familia”, Nr. 2, febr. 1994, p. 47). Spre deosebire de unanimitatea de păreri din comunism, în epoca interbelică opiniile despre Eugen Lovinescu erau mai împărțite. De pildă, Nae Ionescu văzuse în el “o apariție de tristă figură”, o “mediocritate nepătată, strălucire imaculată a nulității absolute”(*Opere. VI*, Ed. Crater, București, 1999, p. 215 și p. 102). Despre respectivul critic atît de lăudat în comunism faimosul universitar bucureștean

consemna următoarele: “Cumpă-nind lucrurile și persoanele după importanța pe care o au în politică, în literatură, la Universitate sau în redacțiile diferitelor cotidiene, el [Eugen Lovinescu] reușește să treacă totdeauna drept mai mult decât este și niciodată mai puțin decât pare a fi” (Ibid.).³ Și Petru Comarnescu se arăta uimit de “obtuzitatea ironică” a celor scrise de critic în *Aquaforte* despre Eugen O’ Neil. El notează că Eugen Lovinescu “uneori nu era prea inteligent și mai totdeauna depărtat de marile fenomene ale literaturii mondiale” (v. scrisoarea lui Petru Comarnescu din 31 martie 1967, publicată de dl Valeriu Râpeanu în vol.: Petru Comarnescu, *Kalokagathon*, Ed. Eminescu, București, 1986, p. XLV). Din scrisoarea tipărită abia în 1986 mai aflăm că Ileana Vrancea l-ar fi înfățișat pe Eugen Lovinescu “în lumini mai prielnice decât merită” (Ibid.). În fine, se pare că avea perfectă dreptate criticul literar Alexandru Paleologu atunci când susținea că «trebuie să ne dezobișnuim de iluzia că există valori intangibile, a căror contestare ar fi ilegală» (*Interlocuțiuni*, p. 158). Doar momentul când a spus aceste lucruri (perfect adevărate) nu a fost din cale afară de bine ales.

3. v. Virgil Ierunca, *Bazil Munteanu*, în rev. «Ethos», nr. 1 din 1973, p. 224.

4. Din păcate, traducătorul *Panoramei literaturii române* (dl. Vlad Alexandrescu) nu a semnalat în nici un fel existența completărilor operate de Bazil Munteanu în varianta germană (din 1943) a cărții care a apărut în traducerea unui remarcabil poet: Wolf von Aichelburg (1912-1994).

5. Expresia îi aparține d-lui Alex. ătefănescu. “Criteriul axiologic devenit criteriu ontologic” are același înțeles filosofic cu: “pisica devenită cîine”.

6. De pildă, Spania nu se consideră *stat multinațional*. Ba încă se tot face a-i uita (v. rev. «22», 30 apr.-6 mai 2002, p. 10-11, *Spania - o vedere generală* și interviul d-lui M. G. Herraiz, intitulat: *Exemplul spaniol de integrare*) pe cei 8% țigani pe care-i are, procent dublu față de procentul nostru de țigani (4%).⁴ Și, desigur, semnificativ mai mare decât procentul minorităților noștri maghiari (7%).

7. Iată amintirile lui Horia Stanca (1909 -13 iunie 2002) privitoare la evenimentele de după cedarea Transilvaniei de Nord-Vest ca urmare a Dictatului de la Viena: “La Ip și la Trăsnea oameni cu mic cu mare erau schinghiiți și masacrați bestial de trupele lui Horty. La Păușa și Ciumarna, țărani liniștiți erau scoși în stradă și împușcați fără milă. Femei cu burțile spintecate își blestemau soarta ce le adusese pe lume. Copii nevinovați erau uciși în mod sadic. La Mureșeni de Cîmpie familiile preotului Andrei Bujor, a învățătorului Petri Gheo-rghe, a primarului Vasilică Gurzău erau cumplit măcelărite. La Huedin, protopopul Munteanu, insul-tat, băgat în cocina de porci și apoi ucis și dus în triumf fioros pe străzi. Pretutindeni cruzimi feroce, nemaiauzite, nemaîntîlnite. Cu tricolorul românesc, găsit prin casele unde-l păstrasera simbolic, oamenii erau purtați cu el bătut în cuie pe trup, pe ulițele satului. 991 de Hristoși au fost crucificați în satele și în cătunele din Ardealul de Nord, 151 la Ip, 81 la Trăsnea. Puteai rămîne insensibil la asemenea grozăvii?” (v. Horia Stanca, *Așa a fost să fie*, Ed. Dacia, Cluj, 1994, p. 48).